

БИТКІВСЬКА

Анна Вікторівна
annabitkivska@yandex.ru

УДК 657:004:658.14/.16:005.334.4

ПЕТРИК

Олена Анатоліївна

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У СИСТЕМІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ТА
БАНКРУТСТВА

MANAGEMENT ACCOUNTING IN
ENTERPRISE INFORMATION SUPPORT
SYSTEM IN INSOLVENT AND BUNKRUPT
CONDITIONS

аспірант кафедри аудиту,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана"

д.е.н., професор, завідувач
кафедри аудиту, ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана"

У статті доведено необхідність розширення системи інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств в умовах неплатоспроможності та банкрутства. Встановлено, що важливим елементом такої системи має бути управлінський облік. Розглянуто основні характерні переваги інформаційних ресурсів, продукованих управлінським обліком, у порівнянні з даними фінансового обліку. З'ясовано, що в умовах неплатоспроможності та банкрутства належним чином організований управлінський облік є запорукою ефективного управління і забезпечення безперервного функціонування підприємства, вагомою складовою системи антикризового управління та одним з чинників успішного проведення процедур відновлення платоспроможності та банкрутства.

В статті доведена необхідність розширення системи інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств в умовах неплатоспроможності та банкрутства. Встановлено, що важливим елементом такої системи повинен бути управлінський облік. Розглянуто основні характерні переваги інформаційних ресурсів, створених управлінським обліком, порівняно з даними фінансового обліку. Встановлено, що в умовах неплатоспроможності та банкрутства належним чином організований управлінський облік є запорукою ефективного управління і забезпечення безперервного функціонування підприємства, важливою складовою системи антикризового управління та одним з факторів успішного проведення процедур відновлення платоспроможності та банкрутства.

The author determined the necessity of information support system enlargement of domestic enterprises in insolvent and bankrupt conditions. The analysis results show that the most value element of this system is management accounting. It's investigated the informational resources basic advantages that produced by management accounting compared to financial accounting data. It has been established that ordered management accounting organization is a guarantee of effective management, enterprise's continuous functioning and important element of antirecessionary management system. In that time it's a significant factor of successful paying capacity and bankrupt renovation procedures.

Ключові слова: банкрутство, відновлення платоспроможності, інформація, криза, управлінський облік, управління

Ключевые слова: банкрутство, восстановление платежеспособности, информация, кризис, управленческий учет, управление

Keywords: bankrupt, paying capacity renovation, information, crisis, management accounting, management

ВСТУП

Основою успішної та стабільної (безперервної) діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є вчасно прийняті управлінські рішення, якість та обґрунтованість яких залежить насамперед від належного інформаційного забезпечення. Інформація завжди є невід'ємним елементом функціонування системи управління підприємством, але, в умовах кризи, коли існує загроза потрапити в зону неплатоспроможності та зазнати банкрутства, її значення значно зростає. Від повноти, достовірності

та надійності інформаційних ресурсів, а також своєчасного їх отримання, залежить результативність прийнятих на їх основі рішень. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку та дослідження якісних джерел широкого спектру даних для поглиблення та удосконалення системи інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Різноманітні аспекти організації та методики здійснення управлінського обліку були об'єктом дослідження значної кількості вітчизняних науковців,

серед яких: Аніщенко Г.Ю., Атамас П.Й., Білоусова І.А., Бондарчук Н.В., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Довжик О.О., Загородній А.Г., Загребельна Н.І., Корецький М.Х., Нападовська Л.В., Сопко В.В., Пушкар М.С., Чумаченко Н.Г. та інші.

Важливість та роль управлінського обліку для забезпечення ефективного функціонування економічного механізму господарювання в сучасних умовах на підприємстві у своїй науковій роботі обґрунтовує Чуприна Л.В. [14]. Управлінський облік в контексті антикризового фінансового менеджменту досліджує Гринчишин Я.М. [5]. Як інформаційну основу економічної безпеки управлінський облік розглядає Гнилицька Л.В. [3]. У науковій літературі управлінський облік здебільшого розглядається як елемент інформаційного забезпечення системи менеджменту в умовах звичайної діяльності підприємств. Однак, враховуючи сучасний нестабільний стан економіки країни, вважаємо доцільним провести дослідження напрямків застосування управлінського обліку й в умовах неплатоспроможності та банкрутства підприємств, ризик настання яких нині досить значний.

Метою статті є визначення місця та значення управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств в умовах неплатоспроможності та банкрутства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Протягом останніх років розвиток вітчизняного підприємництва відбувається в середовищі розгортання кризових процесів в країні як у політико-правовій так і в соціально-економічній сферах. У таких умовах загроза підвищення рівня збитковості, неплатоспроможності та подальшого банкрутства українських підприємств значно посилюється. Тому й дослідження різноманітних аспектів процесів запобігання виникнення кризи на підприємствах, відновлення їх платоспроможності та банкрутства на даний момент є досить актуальними.

Одним із важливих елементів вище зазначених процесів є формування достовірного інформаційного забезпечення для здійснення фахівцями аналізу, різноманітних розрахунків економічних показників, діагностики, прогнозів, та прийняття на їх основі ефективних рішень, що дозволять своєчасно запобігти виникненню неплатоспроможності та банкрутства, чи вивести підприємство з кризи.

Як джерела отримання інформації, що характеризують внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, можуть використовуватись установчі документи, організаційно-розпорядча документація, нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єкта господарювання, матеріали аудиторських та податкових перевірок, а також, у випадку порушення судової справи про банкрутство, звіти арбітражних керуючих тощо.

Однак, основою інформаційної бази, що використовується для прийняття рішень, як у звичайних, так і в кризових умовах діяльності підприємств, є, в першу чергу, дані облікової системи, серед яких показники фінансового, управлінського, статистичного та податкового обліку. Зазвичай основний обсяг даних в умовах

неплатоспроможності та банкрутства підприємств отримується безпосередньо з фінансової звітності. Як зазначає Гринчишин Я. М. [5], перевагою показників, отриманих з фінансових звітів, є їх уніфікованість, висока ступінь надійності та чітка регулярність формування (у встановлені нормативні терміни).

Цінність та значимість при прийнятті управлінських рішень облікової інформації, отриманої внаслідок аналізу фінансової звітності, підкреслює й Садовська І.Б. [11]. Проте, науковець визначає й недоліки такої інформації:

1) зведеність – можливою є діагностика лише діяльності підприємства загалом за звітний період (наприклад, квартал чи рік), чітко визначений законодавчо;

2) історичність – фактичні дані є доступними для оцінювання за кілька днів після завершення звітного періоду та констатують історичний факт, на який не можна вплинути;

3) обмеженість – відсутня деталізація за видами економічної діяльності.

Зазначені недоліки фінансового обліку здатен нейтралізувати саме управлінський облік (за умов його ефективної організації на підприємстві), який генерує у порівнянні з фінансовим обліком інформаційні потоки більш широкого спектру.

Управлінський або внутрішньогосподарський облік є системою обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством. Відповідно до законодавства [6], систему і форми управлінського обліку, звітності і контролю господарських операцій підприємство розробляє самостійно.

Управлінський облік забезпечує інформацією всі стадії управлінського циклу: аналіз, контроль, планування, прогнозування [14, с. 158].

Інформаційні ресурси, отримані з даних управлінського обліку та звітності, мають ряд переваг в порівнянні з фінансовим обліком та звітністю й дозволяють приймати на їх основі економічно обґрунтовані рішення як в умовах звичайної діяльності підприємства, так і в умовах неплатоспроможності та банкрутства. Розглянемо основні характеристики інформаційних даних, створених в межах управлінського обліку, що визначають його переваги перед фінансовим обліком, особливо в кризовому для підприємства стані:

1) відсутність часової прив'язаності. Вести підприємницьку діяльність сьогодні, орієнтуючись лише на минулі події, які надає нам фінансовий облік, неможливо [7, с. 46]. Тому, якщо фінансовому обліку притаманний історичний характер фіксування даних, то в управлінському обліку відображення інформації відбувається як в режимі реального часу, так в і ретроспективі та перспективі. Досить влучно характеризує таке твердження вислів Голова С. Ф. [4, с. 20] про те, що «бухгалтери-аналітики – це Нострадамуси бізнесу, а бухгалтери-рахівники – це Нестори-літописці». В свою чергу, властивість управлінського обліку продукувати дані з орієнтацією на майбутнє є досить вагомою запорукою

мінімізації ризику виникнення неплатоспроможності та банкрутства вітчизняних підприємств;

2) деталізація за об'єктами облікової звітності. Перевага управлінського обліку у виявленні недоліків та прихованих резервів у діяльності підприємств полягає в його можливості складання звітності не лише по підприємству в цілому (як у фінансовому обліку), але й за структурними підрозділами, центрами відповідальності, видами діяльності, окремими послугами. Як наслідок, інформація, отримана з системи управлінського обліку, відображає всі особливості роботи підприємства та повністю розкриває економічні, технічні, технологічні й фінансові можливості його діяльності [9, с. 126];

3) продукування інформації як про ендегенне, так і про екзогенне середовище діяльності підприємства. Як зауважує Гнилицька Л. В. [3, с. 186], управлінський облік знаходиться на перетині інформаційних потоків, що надходять від різних підрозділів підприємства, тому він може формувати корисну інформацію про реальний стан економічних відносин як всередині господарюючого суб'єкта, так і поза його межами. Зазначене врахування впливу зовнішнього середовища є важливою складовою процесу запобігання неплатоспроможності та банкрутства підприємства;

4) різноплановість облікових вимірників. Якщо інформація, отримувана з фінансового обліку та звітності, подається лише у грошових вимірниках, то для цілей управлінського обліку акумулюється й обробляється інформація про різноманітні сторони діяльності у різних показниках: від натуральних виробничих показників до думки співпрацівників про саму компанію, що значно розширює можливості прогнозування та моделювання її майбутнього стану [8, с. 119];

5) адресна спрямованість інформації. У своєму первинному вигляді дані фінансового обліку та звітності є доступними лише фахівцям. Керівники та управлінці не завжди правильно трактують складові фінансової звітності та у результаті приймають неефективні рішення, які негативно впливають на фінансовий результат підприємства [11]. В свою

чергу інформація, що генерується управлінським обліком, характеризується більшою конкретизацією, індивідуальністю та адресністю. Управлінський облік спрямований на забезпечення умов, за яких під час прийняття управлінських рішень будуть враховані побажання всіх груп зацікавлених осіб. Інакше кажучи, управлінський облік повинен дозволити визначити, наскільки ефективно працює організація з погляду різних груп інтересів [8, с. 119].

Узагальнює всі вище наведені характерні переваги інформації, створеної управлінським обліком, та підкреслює її значимість наступна характеристика:

6) релевантність інформації. Для прийняття стратегічно важливих рішень здійснюється підбір даних, адаптованих до конкретної ситуації, завдання, цілі, періоду часу, та адресованих відповідній особі тощо. Генерувати такі релевантні (конкретизовані) дані, на відміну від фінансового обліку, здатна система управлінського обліку та звітності, що дозволяє врахувати специфіку стану підприємства в умовах неплатоспроможності та банкрутства.

Форми управлінських звітів розробляються індивідуально для кожного окремого підприємства і для окремого рівня управління залежно від певної ситуації. Дані в таких звітах відповідним чином згруповані та структуровані, й спрямовані на задоволення інформаційних потреб конкретних користувачів.

Зазначені характеристики інформації, продукованої системою управлінського обліку та звітності, визначають її можливість створити об'єктивне інформаційне підґрунтя для оперативного прийняття управлінських рішень та здійснення контролю за діяльністю підприємства з метою виявлення можливості виникнення кризової ситуації для підприємства, та, у випадку її настання, сприяння ефективному відновленню платоспроможності підприємства чи здійснення процедур банкрутства.

Враховуючи вище наведене, розглянемо значення управлінського обліку у системі інформаційного забезпечення підприємства в умовах неплатоспроможності та банкрутства, що проявляється у трьох основних аспектах (рис. 1).

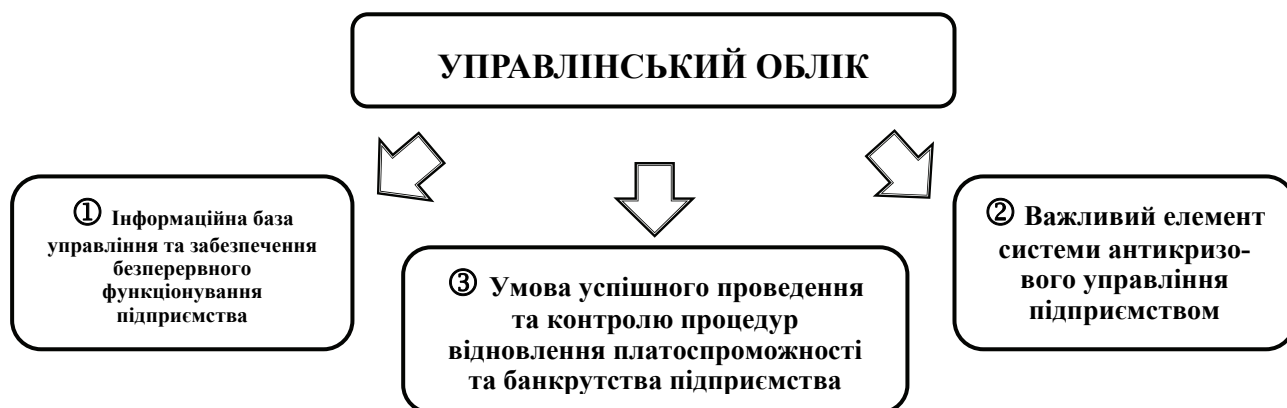

Рис. 1. Управлінський облік у системі інформаційного забезпечення підприємства в умовах неплатоспроможності та банкрутства [авторська розробка]

Насамперед, зазначимо, що існування ефективно організованої системи управлінського обліку є запорукою безперервного функціонування будь-якого підприємства. Це зумовлено тим, що однією з причин виникнення неплатоспроможності, і, як наслідок, банкрутства є прорахунки чи помилки керівництва або відповідальних фахівців, які можуть бути результатом відсутності, обмеженості чи недостовірності інформаційних ресурсів.

Здійснюваний на основі даних управлінського обліку контроль співвідношення постійних і змінних витрат, точки беззбитковості, структури і динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості – є найбільш актуальними на сьогодні напрямками посилення управлінської складової в діяльності підприємств [13, с. 166, 167], тому недооцінка ролі управлінського обліку призводить до нераціонального використання не лише інформаційних, але й інтелектуальних, організаційних та фінансових ресурсів підприємства, необґрунтовано підвищує витрати, які в свою чергу призводять до зростання собівартості продукції, знижують її конкурентоспроможність та результативність всього підприємства [1, с. 42], що в подальшому може призвести до неплатоспроможності та банкрутства.

Управлінський облік є й важливим елементом системи антикризового управління підприємством. Погоджуючись з Пасковою О. [10, с. 233], зазначимо, що управлінський облік має бути основним постачальником оперативної й спеціалізованої інформації для антикризового управління, оскільки: дані управлінського обліку містять інформацію, що використовує специфічні методи й способи її первісного формування й обробки, такі як «стандарт-костинг», «директ-костинг», «таргет-костинг», «АВ-костинг», ефективність застосування яких в умовах антикризового управління зростає; управлінський облік включає такі специфічні показники як маржинальний дохід, сума та ставка покриття накладних (постійних) витрат, відхилення від заданих нормативами (бюджетами) витрат і результатів діяльності, що мають для контролю антикризових заходів особливе значення.

Разом з тим, інформаційні ресурси управлінського обліку використовуються і при здійсненні поглибленої діагностики ймовірності банкрутства підприємства, результати якої дозволять правильно визначити ризики та здійснити відповідні заходи для їх мінімізації.

У випадку коли запобігти кризовій ситуації все ж не вдалося й підприємство опинилося в зоні неплатоспроможності, дані управлінського обліку відіграють важливу роль при провадженні у справі про банкрутство та під час здійснення судових чи досудових процедур відновлення платоспроможності та банкрутства підприємства.

Як наголошує Глушук О.М [2, с. 66], для ефективного проведення аналізу під час розгляду справи про банкрутство необхідно використовувати різноманітні, систематизовані та якісні інформаційні дані. Однак, як показує практика, майже при кожному розгляді справи про банкрутство підприємства-боржника виникає низка проблемних моментів,

пов'язаних саме з неякісним та несистематизованим набором необхідних даних, які зачіпають інтереси багатьох осіб, як власників, співробітників підприємства, так і його контрагентів, державних органів тощо. Лише наявність оптимальної інформаційної бази та її якісних характеристик, що необхідні під час провадження справи про банкрутство надасть можливість аналітикам зробити правильні висновки, а керівництву такого підприємства прийняти ефективні управлінські рішення стосовно задоволення вимог всіх кредиторів і можливості відновлення платоспроможності підприємства, що дозволить зберегти робочі місця та поповнити державну казну [2, с. 66].

Саме тому в процесі провадження справи про банкрутство та введення відповідних процедур доцільним є використання поряд з даними фінансового та податкового обліку й інформаційного підґрунтя, отриманого з системи управлінського обліку. Застосування даних управлінського обліку дозволить оптимізувати процес здійснення процедур відновлення платоспроможності та банкрутства, оскільки володіння більш повною та детальною інформацією про активи та зобов'язання підприємства-боржника, забезпечить економію часу та ресурсів на проведення відповідних як санаційних, так і ліквідаційних заходів.

Колектив авторів на чолі з Говорушко Т. А. [12, с. 51] визначають управлінський облік поряд з фінансовим та податковим обліком важливим елементом інформаційного забезпечення санаційного контролінгу, основною метою якого є забезпечення впровадження санаційних програм, управління виконанням плану санації і досягнення поставлених цілей фінансового оздоровлення підприємства [12, с. 41]. Науковці зазначають, що управлінський облік є джерелом інформації щодо прийняття управлінських рішень, які неодмінно впливають на фінансові результати і фінансовий стан підприємства. Його організація є прерогативою самого підприємства, але лише за умови досконалої системи збору інформації засобами обліку можлива її обробка, систематизація, аналіз і прийняття рішень. Недостовірність інформації або її несвоечасність, незручність з позицій її систематизації призводить до неефективних, несвоечасних, помилкових рішень. Помилкові рішення тягнуть за собою появу факторів, що призводять до появи ознак фінансової кризи і робить недосяжною мету оперативного і стратегічного контролінгу, а, отже, унеможлиблює досягнення мети санаційного контролінгу [12, с. 52].

Спираючись на вище наведене, можемо стверджувати, що управлінський облік – це досить багатогранний процес «виробництва» якісних інформаційних ресурсів необхідних не лише для досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей організації, але й для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень в умовах неплатоспроможності та банкрутства підприємств. Разом з тим, необхідно констатувати той факт, що на сьогодні управлінський облік на вітчизняних підприємствах досить слабо розвинений, а на деяких не ведеться взагалі, що пояснюється відсутністю

законодавчої регламентації та єдиної методологічної основи його організації.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження встановлено доцільність практичного застосування управлінського обліку як досить вагомому елементу системи інформаційного забезпечення підприємства в умовах розгортання кризових процесів в країні. Інформаційні потоки, генеровані управлінським обліком, характеризуються значною релевантністю та мають не лише ретроспективне, але й стратегічне спрямування, що вкрай важливо для вітчизняних підприємств в умовах неплатоспроможності та банкрутства. Адаптовані до ситуації та конкретизовані дані, отримані з інформаційної бази управлінського обліку, здатні заповнити інформаційний вакуум при прийнятті важливих для підприємства рішень, а також підвищити ефективність та результативність заходів запобігання кризи, й реалізації процедур відновлення платоспроможності та банкрутства. Тому необхідним є подальше проведення дослідження й удосконалення теоретичних аспектів та розробки практичних рекомендацій щодо ведення управлінського обліку та використання його як джерела якісних та достовірних інформаційних ресурсів не лише під час звичайної діяльності підприємства, але й в умовах неплатоспроможності та банкрутства.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н.В. Управлінський облік, як основа для створення нових і ефективних систем управління підприємством / Н.В. Бондарчук // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії і. – 2011. – Вип. 2. – С. 42-48.
2. Глушук О.М. Механізм інформаційного забезпечення аналітичних процедур неплатоспроможних підприємств / О.М. Глушук // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 66-72.
3. Гнилицька Л.В. Концептуалізація управлінського обліку як інформаційної основи економічної безпеки підприємства / Л.В. Гнилицька // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 2 (22). – С. 185-192.
4. Голов С.Ф. Проблеми та перспективи реформування бухгалтерського обліку в Україні / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 11. – С. 15-23.
5. Гринчишин Я. М. Багатоаспектна роль бухгалтерського обліку та звітності в антикризовому фінансовому менеджменті підприємств / Я.М. Гринчишин // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10 (1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_24).
6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
7. Коблянська Г. Актальні аспекти відображення управлінського обліку на підприємствах України / Г. Коблянська, А. Вікулова // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 130. – С. 45-47.
8. Королович О.О. Впровадження управлінського обліку як інтегрованої інформаційної системи / О.О. Королович // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2012. – № 722. – С. 116-120.
9. Марущак Л. Концептуальні засади побудови управлінського обліку / Леся Марущак // Галицький економічний вісник – Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Том 45. – № 2. – С. 122-127.
10. Паскова О. Обліково-аналітичні аспекти банкрутства підприємства / О. Паскова // Роль молоді у процесі соціально-економічних перетворень суспільства: вітчизняний та зарубіжний досвід: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26.03.2015 р. – Харків: КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 232, 233.
11. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення управлінського аналізу / І.Б. Садовська // Вісник національного університету «Львів. політехніка». – 2009. – № 647. – С. 498-503.
12. Управління фінансовою санацією підприємства: підручник. / Т.А. Говорушко, І.В. Дем'яненко, К.В. Багацька [та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 400 с.
13. Ушеренко С.В. Аналіз сучасних тенденцій банкрутства українських підприємств та напрямів удосконалення фінансового менеджменту / С. В. Ушеренко // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 2 (22). – С. 160-169.
14. Чуприна Л.В. Управлінський облік у сучасному менеджменті підприємства / Л.В. Чуприна // Вісник НТУ «ХП». – 2014. – № 34 (1077). – С. 157-161.